

УДК 338.5:347.775

О.Я. Юрчишин, канд. техн. наук

С.В. Ащеулова, магістр

Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут”, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПІДХОДІВ ТА МЕТОДІВ ДО ОЦІНЮВАННЯ ВАРТОСТІ ПРАВ ОБ’ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, ЯКІ МІСТЯТЬ КОНФІДЕНЦІЙНУ ІНФОРМАЦІЮ

О.Я. Юрчишин, канд. техн. наук

С.В. Ащеулова, магістр

Национальный технический университет Украины “Киевский политехнический институт”, г. Киев, Украина

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ПОДХОДОВ И МЕТОДОВ К ОЦЕНКЕ СТОИМОСТИ ПРАВ ОБЪЕКТОВ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ, КОТОРЫЕ СОДЕРЖАТ КОНФИДЕНЦИАЛЬНУЮ ИНФОРМАЦИЮ

Oksana Yurchyshyn, PhD in Technical Sciences

Svitlana Ashcheulova, master

National Technical University of Ukraine “Kyiv Polytechnic Institute”, Kyiv, Ukraine

FEATURES OF APPLICATION OF APPROACHES AND METHODS FOR THE ESTIMATION OF COST OF RIGHTS OF INTELLECTUAL PROPERTY OBJECTS, WHICH CONTAIN CONFIDENTIAL INFORMATION

Розвиток ринку інтелектуальної власності вимагає детального вивчення всіх етапів трансформації нематеріальних активів у товар. Особливу увагу слід приділити оцінюванню прав таких об’єктів інтелектуальної власності, як комерційна таємниця та ноу-хау, оскільки вони є значним та вирішальним фактором фінансового та економічного становища підприємства. Розглянуто та проаналізовано наявні підходи та методи оцінювання вартості прав об’єктів інтелектуальної власності. Розроблено рекомендації щодо оцінювання таких об’єктів, як комерційна таємниця та ноу-хау, з урахуванням притаманних для них особливостей.

Ключові слова: оцінка об’єктів інтелектуальної власності, конфіденційна інформація, комерційна таємниця, ноу-хау, підходи, методи.

Развитие рынка интеллектуальной собственности требует детального изучения всех этапов трансформации нематериальных активов в товар. Особое внимание следует уделить оценке прав таких объектов интеллектуальной собственности, как коммерческая тайна и ноу-хау, поскольку они являются значительным и решающим фактором финансового и экономического положения предприятия. Рассмотрены и проанализированы существующие подходы и методы оценки стоимости прав объектов интеллектуальной собственности. Разработаны рекомендации по оценке таких объектов, как коммерческая тайна и ноу-хау, с учетом присущих им особенностей.

Ключевые слова: оценка объектов интеллектуальной собственности, конфиденциальная информация, коммерческая тайна, ноу-хау, подходы, методы.

The development of intellectual property market requires a detailed study of all phases of the transformation of intangible assets in inventory. Particular attention should be paid to assessing the rights of intellectual property as trade secrets and know-how, as they are significant and decisive factor in the financial and economic situation of the company. Considered and analyzed existing approaches and methods of valuation of intellectual property rights. The recommendations on assessment items, such as trade secrets and know-how, given the inherent characteristics of them.

Key words: assessment of intellectual property, confidential information, trade secrets, know-how, approaches and methods.

Постановка проблеми. Інтелектуальна власність (далі ІВ) вважається найбільш вагомим активом найпотужніших світових компаній. Він служить основою для виокремлення підприємства з-поміж інших і забезпечення лідерських позицій на ринку. Тому провідні компанії приділяють особливу увагу створенню, захисту та передачі прав на об’єкти інтелектуальної власності (далі ОІВ). Одним з важливих моментів трансформації нематеріальних активів у товар є їх оцінка. Об’єкти ІВ дуже різноманітні та оригінальні, тому й підхід до оцінювання кожного об’єкта є індивідуальним.

Аналізуючи дані міжнародного валютного фонду про суму виплат за використання інтелектуальної власності [1], можна зробити висновок, що провідні країни активно розвивають ринок інтелектуальної власності, що забезпечує їм не лише великий грошовий обіг, але і пришвидшує темпи технічного розвитку. Україна демонструє помірно збіль-

шення виплат за використання інтелектуальної власності, що дає оптимістичний прогноз відносно розвитку ринку ІВ.

Поряд з загальним технічним прогресом підприємства і досягненнями, отриманими завдяки придбаним патентним правам, ноу-хау є значним та вирішальним фактором для фінансово-економічного становища підприємства і країни загалом. Цінність ноу-хау в багатьох випадках виявляється вищою ніж цінність будь-якого охоронного права.

Як правило, високорозвинені підприємства є продавцями патентів та ноу-хау до них. За рахунок цього вони дають можливість малим та середнім підприємствам здійснювати своєчасне та раціональне ведення справ, які не можна здійснити власними силами. Таким чином, передача ноу-хау приводить до підвищення прибутків всіх підприємств і, внаслідок цього, до підвищення надходження податків у бюджет.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що питання оцінювання прав на комерційну таємницю та ноу-хау стає більш актуальним та вимагає детального аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оцінювання прав на об'єкти інтелектуальної власності розглядали П.М. Цибульов, О.Б. Бутнік-Сіверський, Н.Ю. Пузина, А.Н. Козирев. Проте варто зазначити, що методологія оцінювання об'єктів, які містять конфіденційну інформацію, залишається недостатньо розробленою.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наявна нормативно-правова документація не дає повного інформаційного забезпечення для проведення оцінювання об'єктів, що містять конфіденційну інформацію. Не визначені рекомендації щодо відмінностей оцінки патентоспроможної та непатентоспроможної інформації.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз підходів та методів оцінювання нематеріальних активів щодо об'єктів інтелектуальної власності, які містять конфіденційну інформацію. Розроблення рекомендацій щодо вибору підходів та методів оцінювання комерційної таємниці та ноу-хау.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Національним стандартом № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» (далі – Стандарт 4) визначено оцінку майнових прав на такі об'єкти: літературні та художні твори, комп'ютерні програми, фонограми, відеограми, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, комерційні найменування, торгівельні марки, комерційна таємниця, ноу-хау та інші об'єкти, які згідно з законодавством належать до об'єктів права інтелектуальної власності [2]. Найбільш вичерпаними є об'єкти промислової власності: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торгівельні марки. Щодо них існує перевага застосування підходів до оцінювання прав та рекомендації відносно методів.

Проте можна помітити тенденцію до збільшення кількості ліцензій на право використання технічних рішень, не забезпечених патентною охороною. Таке зростання можна пояснити швидким скороченням термінів старіння нової техніки та технологій. Підприємства не подають заявки на винахід, якщо в межах терміну морального старіння його можна зберегти як ноу-хау.

Цивільний кодекс України (далі ЦКУ) надає визначення, відповідно до якого «комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якої вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію» [3, ст. 505].

Згідно з Законом України «Про інформацію» інформація, що входить у комерційну таємницю, відноситься до конфіденційної. «Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою,

крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватись за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом» [4]. Оскільки ноу-хау є предметом купівлі-продажу, це значить, що інформацію, яку воно містить, можна віднести до конфіденційної інформації.

Обов'язковою умовою для визнання відомостей конфіденційними є наявність спеціальних заходів щодо захисту інформації.

Оцінювання комерційної таємниці та ноу-хау проводиться для цілей кредитування, страхування, вирішення майнових суперечок, переоцінки основних засобів (фондів), для цілей бухгалтерського обліку (постановка на баланс, вивід з фондів).

Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 “Нематеріальні активи” об'єкти інтелектуальної власності є нематеріальними активами [5]. На субрахунку 124 “Права на об'єкти промислової власності” ведеться облік наявності прав на об'єкти промислової власності (право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, у тому числі ноу-хау, тощо).

“Придбаний або отриманий на безоплатній основі об'єкт інтелектуальної власності відображається на балансі, якщо існує ймовірність одержання в майбутньому матеріальної вигоди, пов'язаної з його використанням, а його вартість може бути визначена. Таким чином, для того, щоб поставити ОІВ на бухгалтерський облік, необхідно визначити його вартість” [6].

Згідно зі Стандартом 4 [2] визначено три підходи до оцінювання прав на об'єкти ІВ:

– Витратний підхід передбачає визначення поточної вартості витрат на відтворення або заміщення об'єкта оцінювання з подальшим коригуванням її на суму зносу (знецінення). На відміну від матеріальних об'єктів, для нематеріальних активів характерні лише функціональний та техніко-економічний знос.

– Дохідний підхід ґрунтується на застосуванні оціночних процедур переведення очікуваних додаткових прибутків у вартість об'єкта оцінювання.

– Порівняльний (ринковий) підхід полягає у тому, що вартість прав на ОІВ визначається через зіставлення цін недавніх угод стосовно подібних об'єктів.

Як раніше зазначалось, найбільш витребуваними є винаходи, корисні моделі, промислові зразки, комерційні (фірмові) найменування та торгівельні марки. Щодо них існує перевага застосування підходів до оцінювання прав на ОІВ. Згідно з рекомендаціями у першу чергу варто застосовувати дохідний підхід, у другу чергу – ринковий підхід, а витратний підхід відносять до малозастосованих [7].

Відповідно до ринкового підходу, оцінка вартості комерційної таємниці та ноу-хау визначається за допомогою порівняння цін нещодавніх договорів продажу аналогічної або подібної інформації. Основні умови використання цього методу:

– наявність достатньої інформації (прийнятної якості) стосовно попередніх комерційних угод відносно об'єктів подібного призначення та корисності;

– наявність конкретних технологій з урахування відмінностей між порівнюваними об'єктами.

На перший погляд цей підхід виглядає досить простим і прямолінійним. Проте є певні перешкоди для визначення ринкової вартості – в Україні ще недостатньо сформований ринок ІВ та відсутні необхідні бази даних. До того ж йдеться про порівняння конфіденційної інформації, яку містять комерційна таємниці та ноу-хау, що порушує суть цих об'єктів.

На наш погляд, порядок застосування підходів до оцінювання вартості прав на ноу-хау, яке містить патентоспроможну інформацію, повинен мати такий вигляд: у першу

чергу – дохідний підхід, у другу чергу – витратний підхід. Використання ринкового підходу є недоцільним.

У межах кожного підходу існують методи оцінювання вартості. Вибір методу залежить від характеру оцінюваного об'єкта та від мети, з якою проводиться оцінювання.

Згідно з витратним підходом визначити вартість прав на ОІВ можна за трьома методами:

– Метод вартості заміщення. Метод ґрунтується на принципі заміщення, тобто визначається вартість заміщення, під якою розуміють вартість нового активу, еквівалентного до оцінюваного за призначенням та функціональним можливостям. Об'єкти можуть бути відмінними за зовнішнім виглядом та конструкцією.

– Метод вартості відновлення. При оцінюванні прав на ОІВ розраховується сума витрат, необхідна для створення точної копії об'єкта, враховуючи діючі ціни на товари, послуги та оплату праці.

– Метод початкових витрат (історичних затрат). Метод ґрунтується на врахуванні фактичних затрат, зафіксованих у бухгалтерській документації того підприємства, де було створено ОІВ, що оцінюється.

Аналізуючи особливості таких об'єктів, як ноу-хау та комерційна таємниця, можна дійти до висновку, що оптимальним є використання методу заміщення, якщо немає реального виробництва продукції з врахуванням конфіденційної інформації. В такому разі будуть використані розрахунки витрат на об'єкт, що має найбільш близький технічний результат.

У разі, коли існує інформація про діюче підприємство, яке виготовляє продукцію з врахуванням ноу-хау, доцільно використовувати бухгалтерські розрахунки, тобто використовувати метод початкових затрат.

Вартість за витратним підходом визначається за формулою (1):

$$Ц = K_c \cdot K_{zn} \sum Z_t \cdot K_{индt} \cdot K_{акт}, \quad (1)$$

де K_c – коефіцієнт, що враховує рівень морального старіння на дату оцінювання;

K_{zn} – коефіцієнт техніко-економічної значущості;

$K_{индt}$ – коефіцієнт індексації, що враховує зміну індексу цін у визначені галузі виробництва;

$K_{акт}$ – коефіцієнт акумулювання затрат, який визначається за формулою (2):

$$K_{акт} = (1 + i)^t, \quad (2)$$

де i – ставка акумулювання затрат.

Визначення сумарних затрат на розробку ОІВ проводять за формулою (3):

$$Z_t = Z_p + Z_{ox} + Z_m, \quad (3)$$

де Z_p – затрати на розробку об'єкта (грн);

Z_{ox} – затрати на правову охорону (грн). Включають вартість послуг патентного повіреного, оплату мита за подачу заявки, проведення експертиз, підтримку патенту.

Z_m – затрати на маркетинг (грн).

Оскільки ноу-хау на непатентоспроможні рішення не охороняються відповідними документами, витрати на подачу заявки, проведення експертиз, підтримку патенту відсутні. Але не варто забувати, що для того, щоб ці об'єкти відносились до конфіденційної інформації та мали цінність, мають виконуватись заходи для збереження секретності інформації. Сюди відносяться витрати на введення режиму секретності на підприємстві Z_{cp} , призначення відповідальної особи і створення комісії з питань комерційної таємниці Z_{ck} , розроблення та впровадження дозвільної системи доступу до інформації Z_{cd} , розроблення та впровадження маркування документації та носіїв інформації

Z_{cm} , що віднесена до комерційної таємниці, та дій щодо їх збереження, планування та організація дій технічного характеру щодо охорони носіїв інформації та інформаційних мереж Z_{cpl} , дії, що спрямовані на виявлення витоку інформації Z_{cv} , інструктаж персоналу, роз'яснювальна робота, перевірки тощо Z_{ci} .

Виходячи з вищенаведеного, затрати на збереження режиму секретності можна представити у вигляді формули (4):

$$Z_c = Z_{cp} + Z_{ck} + Z_{co} + Z_{cm} + Z_{cpl} + Z_{cv} + Z_{ci}. \quad (4)$$

Тоді сумарні затрати на розробку ОІВ визначаються за формулою (5):

$$Z_t = Z_p + Z_{ox} + Z_m + Z_c. \quad (5)$$

Важливо пам'ятати про дохід, генерований саме комерційною таємницею та ноу-хау, оскільки, відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 2 "Баланс", "актив відображається в балансі за умови, що оцінка його може бути достовірно визначена і очікується отримання в майбутньому економічних вигод, пов'язаних з його використанням" [8]. А згідно зі Стандартом 4 дохідний підхід застосовується для оцінювання майнових прав інтелектуальної власності у випадку, коли можливо визначити розмір доходу, що отримує або може отримувати юридична чи фізична особа, якій належать такі права, від їх використання.

Враховуючи вищеописані особливості об'єктів, які містять конфіденційну інформацію, порядок застосування підходів до оцінювання вартості прав, на наш погляд, має вигляд, наведений у табл.

Таблиця

Рекомендований порядок застосування підходів до оцінювання прав на ОІВ

Об'єкти права інтелектуальної власності	У першу чергу	У другу чергу	Малозастосовані
Патенти	Дохідний	Ринковий	Витратний
Ноу-хау на патентоспроможні рішення	Дохідний	Витратний із визначенням сумарних витрат за залежністю $Z_t = Z_p + Z_{ox} + Z_m + Z_c$	–
Ноу-хау на непатентоспроможні рішення	Витратний із визначенням сумарних витрат за залежністю $Z_t = Z_p + Z_{ox} + Z_m + Z_c$	Дохідний	–

У межах дохідного підходу основними методами є:

– метод непрямой капіталізації (дисконтування грошового потоку), згідно з яким вартість нематеріального активу дорівнює теперішній вартості майбутніх грошових потоків від його використання;

– метод прямої капіталізації доходу – ґрунтується на процесі переведення доходів від використання нематеріального активу в його вартість.

Якщо надходження грошових потоків від використання нематеріальних активів за рівні проміжки часу неоднакові, величина вартості визначається завдяки дисконтуванню майбутніх грошових потоків. Якщо ж прибуток від використання ОІВ протягом значного часу залишається стабільним або темпи його росту постійні, тоді використовується метод прямої капіталізації доходу.

Проаналізувавши наявні методи, ми обрали оптимальні для визначення вартості прав на комерційну таємницю та ноу-хау, а саме:

– Метод переваги у прибутку ґрунтується на визначенні різниці між грошовими потоками, отриманими від використання нематеріального активу, та грошовими потоками

ми, без його використання. Під перевагою в прибутку розуміють додатковий чистий прибуток, отриманий з кожної одиниці продукції з використанням ОІВ.

– Метод виграшу в собівартості. Вартість ОІВ вимірюється через визначення економії на витратах у результаті його використання. Розрахований розмір економії в собівартості потім капіталізується, що дозволяє визначати поточну вартість нематеріального активу.

– Метод звільнення від роялті. Метод припускає, що об'єкт ІВ не належить справжньому володільцю, а наданий йому на ліцензійній основі за визначені процентні відрахування – роялті. В методі роблять припущення, що об'єктом ІВ володіє третя сторона, і, відповідно, справжній володільець повинен платити роялті за право використання ОІВ. Оскільки патент насправді є власністю істинного володільця, йому не треба платити роялті, і звідси береться уявна економія витрат. У випадку оцінювання ноу-хау ставка роялті береться заниженою на 20–60 %, порівняно з тією, яка використовується для оцінки винаходів та корисних моделей. Це пояснюється недостатньою надійністю комерційної таємниці та ноу-хау [9].

Для методів дисконтування грошових потоків потрібно пам'ятати, що ми оцінюємо об'єкт, який не охороняється державою документом (патентом), а отже, завжди є ризик розкриття цієї інформації. Цей ризик необхідно враховувати під час визначення ставки дисконтування.

Висновки і пропозиції. Ринок інтелектуальної власності в Україні недостатньо розвинений. Результати, які демонструють провідні країни, вказують на необхідність комерціалізації, передачі та обміну ноу-хау для своєчасного та раціонального ведення справ як усередині країни, так і на міжнародному рівні. Все рідше підприємства готові платити за об'єкт ІВ, який не містить у своєму складі ноу-хау. Наявна нормативно-правова документація не дає повного інформаційного забезпечення для проведення оцінювання об'єктів, що містять конфіденційну інформацію. Найчастіше права на інтелектуальну власність коштують стільки, скільки за них готові заплатити, що у свою чергу значно знижує справжню вартість. Особливо гостро постає ця проблема для ноу-хау та комерційної таємниці. Всі ці умови стають причиною для більш глибокого розгляду питань оцінювання комерційної таємниці та ноу-хау.

Ми врахували особливості об'єктів інтелектуальної власності, які містять конфіденційну інформацію, та проаналізували підходи та методи оцінювання нематеріальних активів.

Якщо ноу-хау містить патентоспроможну інформацію, доцільно використовувати дохідний підхід, як у випадку з винаходами та корисними моделями. Узагальнені рекомендації щодо вибору підходів та методів наведені на рис.

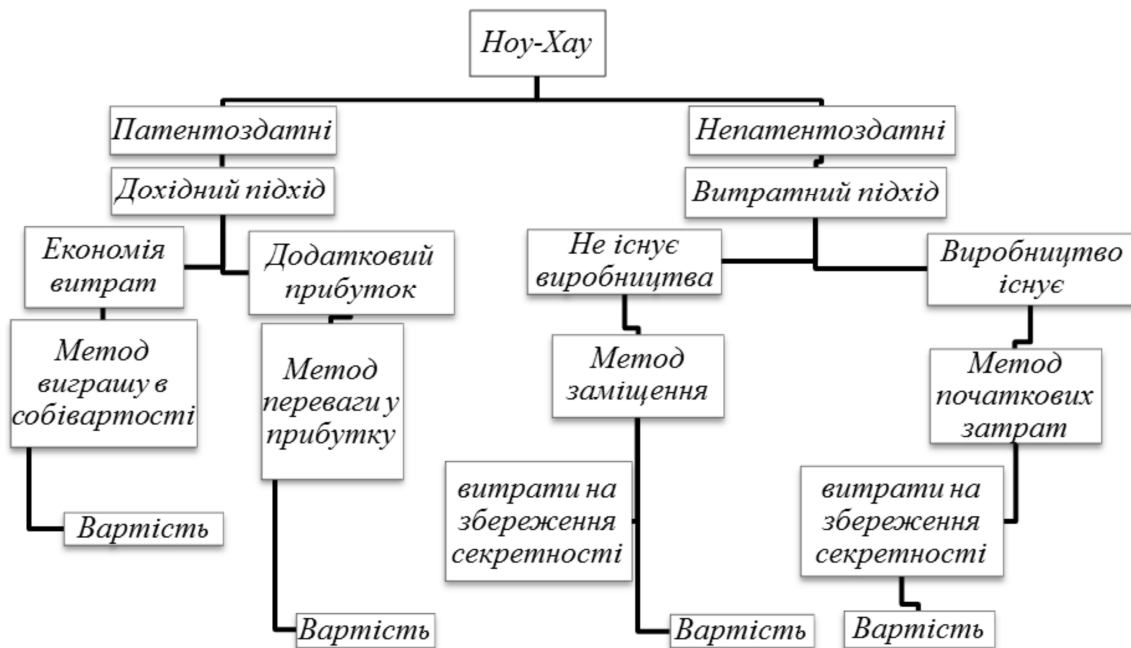


Рис. Рекомендації щодо вибору методів оцінювання ноу-хау

Для оцінювання прав на ноу-хау, які містять непатентоспроможну інформацію доцільно використовувати витратний підхід, оскільки цей ОІВ не захищений документом і є цінним стільки, скільки часу він лишається секретним.

Вибір методів, розглянутих у межах витратного підходу, залежить від умов існування реального виробництва продукції з використанням ноу-хау. Обов'язково потрібно враховувати витрати, понесені саме на захист цінності ноу-хау, збереження його секретності.

Список використаних джерел

1. Статистичні дані міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.econstats.com/wdi/wdiv__30.htm.
2. Національний стандарт № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» [Електронний ресурс] : затверджено Кабінетом Міністрів України від 03.10.2007 р. № 1185. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1185-2007>.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page9>.
4. Про інформацію [Електронний ресурс] : Закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ (з подальшими змінами та доповненнями). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 8 «Нематеріальні активи» [Електронний ресурс] : затверджене наказом Мінфіну України від 18.10.99 № 242 (з подальшими змінами та доповненнями). – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>.
6. Цибульов П. М. Введення до інтелектуальної власності : навчальний посібник / П. М. Цибульов. – К. : Держ. ін-т інтел. власн., 2008. – 124 с.
7. Оцінка прав на об'єкти інтелектуальної власності / уклад. : П. М. Цибульов, Г. Н. Сердюк, С. М. Болелій. – К. : Інститут інтелектуальної власності і права, 2005. – 328 с.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 2 «Баланс» [Електронний ресурс] : затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87 (зі змінами і доповненнями). – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0396-99>.
9. Пузыня Н. Ю. Оценка ИС и НМА : учебное пособие / Н. Ю. Пузыня. – СПб. : Питер, 2005. – 352 с.